Vol 3 Issue 11 May 2014 ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2231-5063**

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Catalina Neculai
University of Coventry, UK

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Horia Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest,Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.net

Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 2.2052(UIF)
Volume-3 | Issue-11 | May-2014
Available online at www.aygrt.isrj.net

GRT

अमरावती जिल्हयातील तिवसा तहसिलमधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या अभिक्षेत्रीय व कालिक वितरणाचे प्रारुप

सुनील आखरे

कला व विज्ञान महाविद्यालय, कुऱ्हा.

सारांश :-जेथे दैनिक किंवा नियमीत बाजार उपलब्ध नाही अशा ग्रामिण भागात आठवडी बाजारांचा विकास होतो. ग्रामीण अर्थव्यवस्थेच्या वाढ, विकास व नियोजनामध्ये आठवडी बाजार केंद्राची महत्वपुर्ण भुमिका असते. भारता सारख्या विकसनसील देशामध्ये बाजारांचे मुख्य वैशिष्टे कालीक व अभिक्षेत्रीय अंतरामधील संबंध हे आहे. त्यामुळे आठवडी बाजारांचे अभिक्षेत्रीय व कालीक वितरणाचे ज्ञान भविष्यकालीन नियोजनकर्त्यांना असणे आवश्यक असते म्हणुन तिवसा तहसिलमधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरणाच्या प्रारुपाचे अध्ययन करण्याचा प्रयत्न केला आहे. तिवसा तहसिलमध्ये एकुण 12 बाजार केंद्रांवर 13 बाजार दर आठवडयाला भरतात. त्या बाजारांमधील कालीक व स्थानिक अंतर यांच्या विश्लेषणावरुन असे दिसुन येते की, दोन लगतच्या बाजार केंद्रांमधील सरासरी अंतर 7.3 किलोमीटर आहे. त्याच दिवशी भरणाऱ्या बाजारातील सरासरी अंतर लगतच्या दिवशी भरणारे बाजार, एक दिवस नंतर किंवा आधी भरणारे बाजार आणि दोन दिवसा नंतर किंवा आधी भरणा—या बाजारातील सरासरी अंतराच्या तुलनेत सर्वाधिक आहे.. यावरुन "अभिक्षेत्रीय समिपता काळातील विभक्तता दर्शविते." असे म्हणता येईल.

बिजसंज्ञा: अभिक्षेत्रीय वितरण, कालिक वितरण, आठवडी बाजार.

प्रस्तावना :

सर्व भौगोलिक घटक सारखे असलेल्या प्रदेशात बाजाराचे स्थान निश्चीत करणारे पुढिल चार मुख्य घटक आहेत. 1) विकल्या जाणारा माल 2) वस्तुंच्या किंमती 3) ग्राहकांना कराव्या लागणा—या प्रवासाचे अंतर 4) प्रति किलोमीटर वाहतुक खर्च. त्यामुळे आठवडी बाजार केंद्रांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय अंतरामध्ये सहसंबंध आढळुन येतो. "आठवडी बाजार केंद्रांचे कालिक अंतर जेव्हा वाढते तेव्हा अभिक्षेत्रीय अंतर कमी होते." याप्रकारे आठवडी बाजार अभिक्षेत्र व काळ यांनी जोडलेले असतात. आठवडी बाजार ठिकाणातील कालीक विलगता व स्थानिक अंतर यातील सहसंबंध दाखवणे हा संशोधन पत्राचा प्रमुख उद्देश आहे. आजच्या आठवडी बाजारांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरणाच्या प्रारुपावरुन भविष्यातील आठवडी बाजाराचा विकास व नवीन बाजारांच्या निर्मिती बाबत नियोजन करणे साइचे जाते. तिवसा तहसिलमधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरणाच्या प्रारुपाचे अध्ययन करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

अभ्यास क्षेत्र :

महाराष्ट्राच्या पश्चिम विदर्भातील अमरावती हा महत्वाचा जिल्हा असुन अमरावती जिल्हयाच्या पूर्व सीमेवर तिवसा तालुका आहे. हा तालुका 200 53'48" उत्तर ते 210 11'30" अक्षवृत्त व 770 53' पूर्व ते 780 10' पूर्व रेखावृत्ताच्या दरम्यान पसरलेला आहे. तिवसा तहसिल मध्ये एकुण 72 गावे असुन त्यापैकी 12 गावांमध्ये आठवडी बाजार भरतो. या प्रदेशाचे एकुण क्षेत्रफळ 562 चौ. कि. मी. असुन ते अमरावती जिल्हयाच्या एकुण क्षेत्रफळाच्या 4ण्59ः आहे. 2001 च्या जनगननेनुसार येथील लोकसंख्या 98071 असुन त्यापैकी 50613 पुरुष आणि 47458 स्त्रियांची संख्या आहे. तिवसा तहसिल मधील लोकसंख्येची घनता 175 दर चौ. की. मी. असुन अमरावती जिल्हयाच्या एकुण लोकसंख्येच्या 3ण्76ः लोकसंख्या तिवसा तहसिलमध्ये आहे.

उदि्ष्टः

तिवसा तहसिलमधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरणाच्या प्रारुपाचे अध्ययन करणे.

पद्धतीशास्त्रा :–

प्रस्तुत संशोधनामध्ये अमरावती जिल्हयाचे Gazetteers, District Census Handbook, भारतीय स्थलाकृती दर्शक व संबंधीत तहसिल नकाशे यांचा उपयोग बाजार केंद्रांविषयी माहिती संकलित करण्याकरीता केला. याशिवाय प्रत्येक्ष क्षेत्रीय कार्य करुन माहिती गोळा केली तथ्य संकलना नंतर वेगवेगळया सांख्यिकिय पद्धती द्वारे तथ्यांचे प्रगटीकरण केल्या गेले. विवीध आकृत्या व नकाशाचा वापर करुन आठवडी बाजारांचे वितरण प्रारुप प्रगट करण्यात आले.

आठवडी बाजारांचे कालीक वितरण

तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजार दर सात दिवसांनी म्हणजेच आठवडयातुन एक दिवस भरतो. केवळ तिवसा येथे आठवडयातुन दोन दिवस आठवडी बाजार भरतो. येथिल बाजारांची संख्या सर्वच दिवसाला सारखी नाही. तिवसा तहसिल मधील एकुण 11 बाजार केंद्रांवर आठवडयाला एक व आणि तिवसा या बाजार केंद्रांवर आठवडयाला दोन वेळा या प्रकारे एकुण 13 बाजार दर आठवडयाला भरतात.(नकाशा क्र. 1) म्हणजेच तहसिलमध्ये दरदिवसी सरासरी दोन (1.82) ठिकाणी बाजार भरतात. (सारणी क्र. 1)

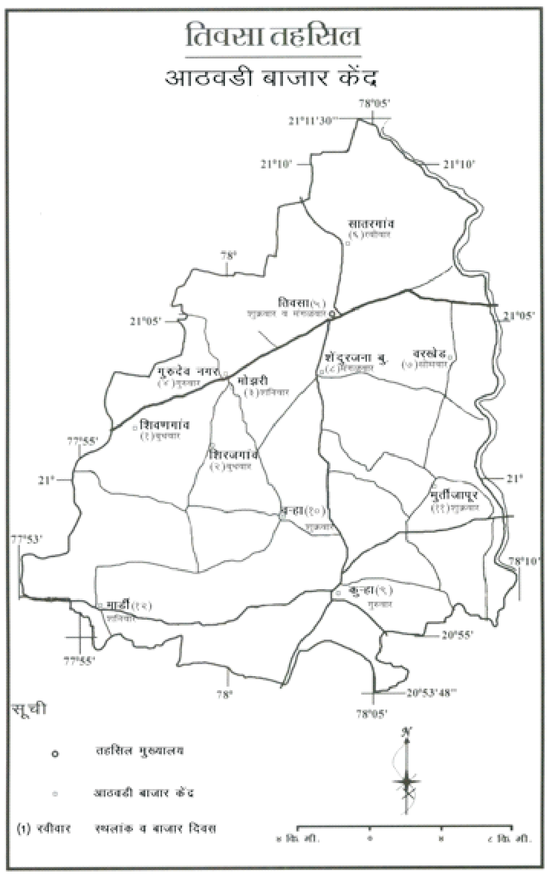

(नकाषा क्र. 1)

आठवडी बाजार भरण्यांचे कालीक अंतर

अ.क्र.	दिवस	भरणारे बाजार (X)	अपगमन $(X - \overline{X})$	प्रमाणित विचलन
1	सोमवार	1	–0.85	0.639056
2	मंगळवार	2	0.15	
	बुधवार	2	0.15	
4	गुरुवार	2	0.15	
5	शुक्रवार	3	1.15	
6	शनिवार	2	0.15	
7	रवीवार	1	–0.85	
	$\overline{X} = 1.85$			

(सारणी क्र. 1)

तिवसा तहसिल मध्ये सर्वात जास्त आठवडी बाजार शुक्रवारी भरतात तर सर्वात कमी बाजार रवीवार व सोमवारला भरतात. दिवसानुसार भरणाऱ्या बाजारांचे प्रमाािणित विचलन 0.63 आहे.

आठवडी बाजारांचे अभिक्षेत्रीय वितरण

तिवसा तहसिल मध्ये एकुण 13 आठवडी बाजार भरत असुन बाजार केंद्रांची संख्या 12 आहे. तहसिल मधील सर्वच प्रदेशामध्ये आठवडी बाजारांचे वितरण झाले आहे. आठवडी बाजार केंद्रातील कमीत–कमी अंतर केवळ 2 कि.मी. असुन जास्तीत– जास्त अंतर 13 कि.मी. आहे. दोन लगतच्या बाजार केंद्रांमधील सरासरी अंतर 7.3 कि.मी. आहे. तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या अभिक्षेत्रीय वितरणाचे अध्ययन करण्यासाठी सर्वात जवळचा शेजारी तंत्राचा वापर केल्या गेला. या तंत्राद्वारे ष्त्द्ट मुल्य काढले असता ते 1.69 मिळाले यावरुन असे स्पष्ट होते की, तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजार केंद्रांचे अभिक्षेत्रीय वितरणाचे प्रारुप नियमित ते एकसमान ;त्महनसंत ध्न्दपवितउद्ध

आहे.

आठवडी बाजारांचे कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरण

तिवसा तहसिल मध्ये एकुन 13 बाजार भरतात. त्या बाजारांमधील कालीक व स्थानिक अंतर यांच्या विश्लेषणावरुन असे दिसुन येते की, (आलेख क्र. 1) एकाच दिवसी भरणा—या बाजारांमध्ये सरासरी स्थानिय अंतर 14.4 किलोमीटर आहे. ते दुस—या गटातील जसे लगतच्या दिवसी भरणारे बाजार, एक दिवस नंतर किंवा आधी भरणारे बाजार आणि दोन दिवसा नंतर किंवा आधी भरणा—या बाजारातील सरासरी अंतराच्या तुलनेत सर्वाधिक आहे. इतर गटातील सरासरी अंतर केवळ 11.5, 10.3 व 7.7 किलोमीटर आहे. यावरुन श्अभिक्षेत्रीय समिपता काळातील विभक्तता दर्शविते.श या गृहितकाला काही प्रमाणात आधार मिळतो.

आठवडी बाजार केंद्रांचे कालीक व अभिक्षेत्रीय वितरण

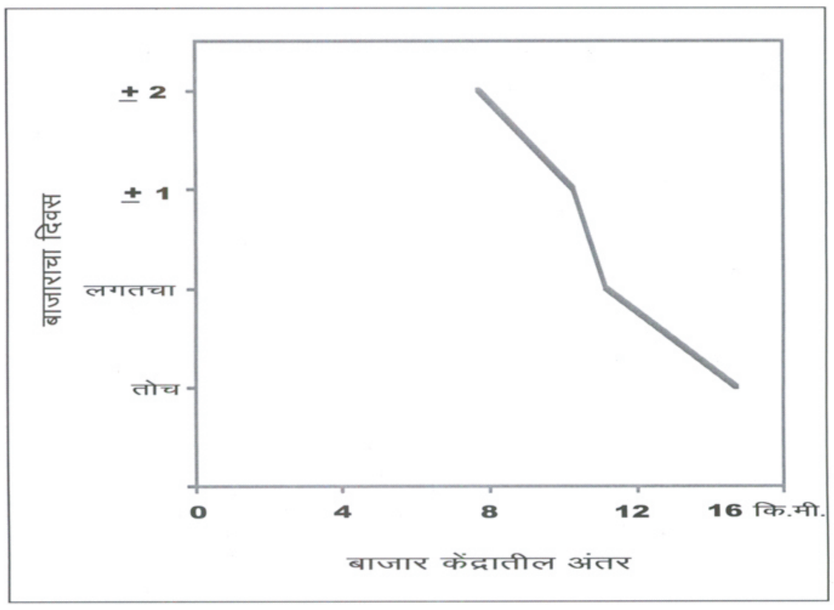

(आलेख क्र. 1)

निष्कर्ष

तिवसा तहसिलमधील आठवडी बाजार केंद्रांच्या कालिक व अभिक्षेत्रीय वितरणाचे अध्ययन केले असता पुढिल निष्कर्ष निघतात.

1) तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजारांची संख्या सर्वच दिवसाला सारखी नाही.
2)तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजार केंद्रांचे अभिक्षेत्रीय वितरणाचेप्रारुप नियमित ते एकसमान (Regular /Uniform) आहे.
3)तिवसा तहसिल मधील आठवडी बाजार केंद्रातील अभिक्षेत्रीय व कालीक अंतर यामध्ये विपरीत संबंध दिसुन येतो. अभिक्षेत्रीय समिपते नुसार आठवडी बाजाराचे कालिक अंतर वाढलेलेआहे. त्याच दिवसी भरणा—या बाजारामध्ये अभिक्षेत्रीय अंतर सर्वात जास्त आहे. कालीक अंतरानुसार अभिक्षेत्रीय अंतर कमी होत गेले आह

संदर्भ ग्रंथ सुचीः

1.Gedam, D.A. Spatio-temporal Spacing of Periodic Markets in the Wardha Valley of Maharashtra in Regional Geography of the World. Patna, Gagraphical Research Center, 1985.
2.Gedam, D.A. Periodic Marketeting System & Netwark. Nagpur : Allied Associates, 1986.
3.Saxena, H. M. Marketing Geography. Jaipur : Rawat Publication, 2004.
4.Saxena, H. M. Rural Markets and Development. Jaipur : Rawat Publication, 1988.
5.श्रीवास्तव, हरिओमण विपनन भूगोल सरयुपार मैदान (उत्तर प्रदेश) का प्रतीक अध्ययन. गोरखपुरः एसोसिएॅशन ऑफ मार्केटिग ज्योग्राफर्स ऑफ इंडिया, 1998.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,
We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- International Scientific Journal Consortium
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.net